

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ФАКТОРИ ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ

У статті визначено основні психолого-педагогічні фактори формування соціальної компетентності студентів ВНЗ та спектри соціальних знань, що складають основу для особистісного та професійного становлення, проаналізовано умови інтеграції студента в суспільстві шляхом виконання ним різних соціальних ролей.

Ключові слова: фактор, соціальна компетентність, адаптація, соціальна роль.

Зміни, що відбуваються в економічному, політичному та культурному житті країни, надають важливості підвищенню ефективності освіти, якості підготовки спеціалістів, чия мобільність, професійна та соціальна компетентність стають важливим ресурсом розвитку суспільства, оскільки визначають ефективне соціальне співробітництво, застосування новітніх технологій у професійній і соціальній сферах, успіх в основних видах діяльності.

Вирішення проблем якісної професійної освіти багато науковців пов'язують з реалізацією компетентнісного підходу, з формуванням у студентів ключових компетентностей, серед яких одне з провідних місць займає соціальна компетентність.

Особливої актуальності в наш час набуває проблема формування та розвитку соціальної компетентності в студентському віці. Це пояснюється двома причинами: суб'єктивним відчуттям необхідності такої компетентності й усвідомленням залежності успіху подальшої діяльності від рівня її розвитку; контекстним характером навчання у ВНЗ, що робить цей період чутливим для розвитку саме соціальної компетентності.

Аналіз наукової літератури показує, що загальні підходи до розуміння сутності та структури соціальної компетентності можна знайти в працях М. Гончарової-Горянської, М. Докторович, І. Зарубінської, І. Зимньої, Т. Кондратової, Н. Кузьміної. Це свідчить, з одного боку, про розробку певних її аспектів, а з іншого боку, про недостатню увагу щодо визначення умов формування соціальної компетентності у професійній освіті.

Метою статті є визначення основних факторів ефективного формування соціальної компетентності студентів ВНЗ, а також зазначення тих, що обмежують інтенсивність цього процесу; визначення спектрів соціальних знань, що складають основу для особистісного та професійного становлення.

Соціальна компетентність – це багатогранна характеристика особистості, яка своєю багатокомпонентністю охоплює всю множину та глибину функціонування особистості в соціумі. Оскільки особистість – істота соціальна, то формат соціальної компетентності охоплює як соціальні мотиви, знання, навички, необхідні для успішної взаємодії із соціальним середовищем, так і самопочуття та самосприйняття особистості в мінливому со-

ціумі. При цьому соціальна компетентність передбачає як достатній рівень вміння будувати партнерські відносини, здатності до кооперації на рівноправній основі, так і достатній рівень конформності, аби не йти врозріз із вимогами суспільства [1; 6].

Формування соціальної компетентності в професійній освіті, як зазначає І. Зарубінська, “набуває одного з пріоритетних напрямків функціонування сучасної системи освіти. По-перше, саме в цей період особистість отримує професію та знання, професійну, особистісну та загальнокультурну підготовку. По-друге, в цей період набуває розвитку процес інтенсивного пошуку головних життєвих цінностей, визначення особистості, власного способу життя. Цей пошук протікає самостійно, а отже особистість є відкритою для духовного виховання” [2].

Формування соціальної компетентності студентів ВНЗ як характеристики процесу соціалізації, становлення їх як носіїв духовних, матеріальних і соціальних цінностей, норм, правил, відносин, відбувається під впливом певних факторів.

У педагогічній літературі під фактором розуміють головні умови, що активно впливають на розвиток людини [4; 6].

Виходячи із того, що соціальна компетентність є якісною характеристикою процесу соціалізації, і спираючись на класифікацію факторів формування, розвитку та соціалізації особистості, можна виокремити саме ті, що впливають на формування соціальної компетентності студентів. Це зовнішні фактори: макро-, мікро- та мезосоціосередина, виховання та навчання, діяльність, соціальна взаємодія, інформаційно-технічна середина, та внутрішні – індивідуальні особливості студента.

Макросоціосередина передбачає державний устрій, рівень розвитку суспільства і його можливості для забезпечення життєдіяльності індивідумів, особливості впливу на них: ЗМІ, агітації, соціально-політичного, етичного, релігійного стану в суспільстві. У педагогічний аспект необхідно включити формування та розвиток планетарної, загальнокультурної свідомості. Змістовий бік такої свідомості визначається загальнолюдськими цінностями.

Мезосоціосередина передбачає природно-кліматичні умови, національно-культурні та релігійні норми і традиції, обставини життєдіяльності студента як частини специфічної групи – студентства, ідеологічні та духовні відносини, моральні норми і цінності, що є прийнятими в конкретній групі.

Мікросоціосередина – це середина безпосередньої контактної взаємодії студентів: сім’я, компанія, студентська група, трудовий колектив, інші ситуативні та відносно тривалі взаємозв’язки людини із соціальною середою. Останнім часом все більше зростає роль спілки однолітків як мікрофактора розвитку соціальної компетентності студентів.

Виховання та навчання як фактори формування соціальної компетентності студентів – це цілеспрямовано організований процес формування та розвитку людини, перш за все, її духовної сфери.

Діяльність (навчальна, трудова, наукова) – це регульована свідомість діяльність, яка спонукається потребами людини і спрямовується на пізнання та зміну її зовнішнього світу та самої себе. Діяльність має суспільний характер та не являє собою лише задоволення потреб, а значною мірою визначається цілями і вимогами суспільства.

Наступним фактором, якому відводиться пріоритетна роль у формуванні соціальної компетентності студентів, є соціальна взаємодія з усім різноманіттям його різновидів і, насамперед, у спілкуванні з іншими людьми. Соціальна взаємодія визначається Є. Роговим, як “складний, багатоплановий процес встановлення та розвитку контактів між людьми, що породжується потребами в сумісній діяльності та включає в себе обмін інформацією, створення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття та розуміння іншої людини” [6]. Спілкування – це процес взаємного обміну думками й емоціями між людьми, тобто обмін інформацією в процесі їх міжособистісного та групового контакту, головною умовою якого є те, що в ньому людина отримує нову інформацію про самого себе, про співбесідника, оточення. Ця інформація дає людині змогу оперувати нею в цілях пристосування до певної середовища, розвивати здібність адаптуватися до нових соціальних умов.

Інформаційно-технічна середовище являє собою сучасну техніку, технології її виробництва й експлуатації, використання, тобто штучну середовище, яка створюється сучасними технічними засобами. Характер і ступінь її впливу в окремих сферах лише частково досліджені.

Соціальна компетентність студентів формується і розвивається під впливом усіх зазначених вище факторів, які сприяють її розвитку. Але поряд із ними існують і такі фактори, що обмежують інтенсивність цього процесу. До них можна віднести низьку самооцінку студента, генетичну схильність до саморуйнівної поведінки, нестабільність економічної, політичної, соціальної ситуації, відсутність матеріальної бази для прояву здібностей, нездорову соціальну середовище, натиск “масової культури”, відсутність реальної психологічної та педагогічної підтримки при вирішенні особистих, соціально-професійних проблем та ін. Подолання, зниженню рівня впливу цих факторів на формування соціальної компетентності студентів необхідно приділити особливу увагу в початково-виховному процесі ВНЗ.

Соціальна компетентність студентів, що формується і розвивається під впливом вищезазначених факторів, сприяє розширенню та поглибленню їх знань про оточення та себе, стимулює надбання та розвиток соціально та професійно значущих якостей, здібностей і навичок, які дають їм змогу успішно орієнтуватися в життєво важливих процесах, ставати конкурентоспроможними спеціалістами, мати необхідну готовність успішно діяти на сучасному ринку праці, адекватно реагувати на дію соціальної середовища, і тим самим підвищувати захищеність від її негативного впливу.

Виходячи із розуміння соціалізації як процесу входження людини в об’єктивний світ соціуму на основі сформованої та розвинутої соціальної

компетентності, що характеризується в змістовому аспекті як засвоєння соціальних норм і як формування в особистості соціальних якостей, здібностей і навичок, а в процесуальному аспекті, з одного боку, як процес впливу на особистість різноманітних соціальних факторів, а з іншого – як активність самої особистості щодо соціальної адаптації, соціального самовизначення, самореалізації, ми дійшли висновку, що про наявність і рівень сформованості соціальної компетентності можна судити згідно з рівнем розвитку соціально значущих знань, умінь, здібностей і якостей особистості студента.

Враховуючи той факт, що соціальна компетентність передбачає забезпечення інтеграції студента в суспільстві шляхом виконання ним різноманітних соціальних ролей, слід зазначити, що студентам необхідно володіти різноманітним спектром соціальних знань, іноді навіть ширшим, ніж просто отримання ними професії. Так, наряду зі знаннями загальних і вузькопрофесійних предметів, майбутнім випускникам ВНЗ необхідно володіти знаннями з конфліктології, соціального права, ділового етикету, мати навички механізмів успішної взаємодії з оточенням, соціальними групами, культурами, які є актуальними для майбутньої життєдіяльності в суспільстві.

Висновки. Отже, ми бачимо, що формування та розвиток відповідних соціальних знань і вмінь студентів є основою їх успішної соціалізації, базою для особистісного та професійного становлення.

Для того, щоб майбутні спеціалісти могли успішно пристосуватися до нових умов життя суспільства, могли гармонійно взаємодіяти в певному середовищі, необхідно, щоб процес формування в розвитку вищезазначених знань, умінь і навичок проходив систематично та планомірно, оскільки соціальна компетентність покликана сформувати здібності, потрібні для подальшої освіти в постійно змінних соціальних умовах, стати головним механізмом у соціалізації й адаптації, підготувати особистість до освоєння та виконання основних соціальних ролей у суспільстві.

Список використаної літератури

1. Гончарова-Горянська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів / М. Гончарова-Горянська // Рідна школа. – 2004. – № 7–8.
2. Зарубінська І.Б. Проблема діагностики соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів / І.Б. Зарубінська // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – № 5 (13).
3. Зарубінська І.Б. Формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів (теоретико-методичний аспект) : монографія / І.Б. Зарубінська. – К. : КНЕУ, 2010. – 348 с.
4. Ковалев В.И. Мотивы поведения и деятельности / [В.И. Ковалев ; отв. ред. А.А. Бодалев. – М. : Наука, 1988. – 191 с.
5. Лепіхова Л. Соціально-психологічна компетентність у психологічній взаємодії / Л. Лепіхова // Вища освіта України. – 2004. – № 3.
6. Рогов Е.И. Классическая социальная психология : курс лекций / Е.И. Рогов. – М. : Владос, 2001. – 416 с.

7. Трубочева С.Е. Умови реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі / С.Е. Трубочева // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – С. 51–57.

Остапенко С.А. Психолого-педагогические факторы эффективного формирования социальной компетентности студентов вуза

В статье определяются основные психолого-педагогические факторы формирования социальной компетентности студентов вуза и спектры социальных знаний, которые составляют основу для личностного и профессионального становления, анализируются условия интеграции студента в обществе посредством выполнения им различных социальных ролей.

Ключевые слова: фактор, социальная компетентность, адаптация, социальная роль.

Ostapenko S. Psychological-pedagogical factors of the formation of an effective social competence of students of the university

The main psychological-and-pedagogical factors of students' social competence formation are defined in the article. The author highlights the role of social knowledge as the base for personal and professional development of students, analyses conditions of students' integration in the society while playing different social roles.

Key words: factor, social competence, adaptation, social role.